

УДК 378.147:001.895

ДУАЛЬНА ФОРМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ – УМОВА ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Браславська Оксана, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри географії та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-0852-686X

E-mail: oksana.braslavaska@udpu.edu.ua

У статті розкрито особливості й значення дуальної форми освіти. Визначено, що саме дуальна форма педагогічної освіти є основою її модернізації. Вказано на інноваційний розвиток освіти шляхом удосконалення її змісту, перегляд традиційних форм та переорієнтація освітніх установ на нові цілі підготовки фахівців. Окреслено основні сучасні підходи до запровадження дуальної форми як підґрунтя формування в майбутніх учителів професійної компетентності, зокрема інтегральної, загальних і спеціальних (фахових, предметних). Розглянуто державні циркуляри, що підтверджують потребу в дуальній формі підготовки фахівців.

Ключові слова: дуальна форма освіти, дуальність, педагогічна освіта, компетентнісний підхід, майбутні вчителі, заклади вищої освіти, державні циркуляри, системна інтеграція.

DUAL FORM OF PEDAGOGICAL EDUCATION – CONDITIONS OF ITS MODERNIZATION

Braslavska Oksana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Geography and Methods of its Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-0852-686X

E-mail: oksana.braslavaska@udpu.edu.ua

The article reveals the features and importance of the dual form of education. It is determined that the dual form of pedagogical education underlies its modernization. It is proved that duality in the sphere of education in Ukraine has no systematic development. The lack of its clear interpretations, ambiguity of concepts and classification of approaches to introduction in the preparation of future teachers are those issues that require scientific substantiation and practical solution. It is emphasized that pedagogical higher education can also be implemented in a dual form. The basic characteristics of dual education are established: it provides for the combination of people training in educational establishments (in other subjects of educational activity) with on-the-job training at enterprises, institutions and organizations for acquiring a certain qualification, usually based on a contract. When preparing two institutions are involved in the specialist – an educational institution and an enterprise, which prepares the future teacher for the school. For this reason, the educational process should be organized in such a way that, having acquired a theoretical knowledge, the student was able to simultaneously practice the duties of a teacher in a general secondary education institution, which had previously concluded a cooperation agreement with the university. Features of dual form of education are characterized: social partnership and ability to work in a team and gaining work experience. The basic modern approaches to the introduction of the dual form as a basis for the formation of future teachers of professional competence, in particular, integral, general and special (professional, subject) are outlined. A number of government circulars have been dispelled, confirming the need for dual training of specialists.

Keywords: dual form of education, duality, pedagogical education, competence approach, future teachers, higher education institutions, state circulars, system integration.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки зазначено, що в державі повинні забезпечуватися «кардинальні зміни, спрямовані на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти, вирішення стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, інтеграцію її в європейський і світовий освітній простір» [5, с. 2]. Отже, йдеться про інноваційний розвиток освіти шляхом удосконалення її змісту, організації освітнього процесу відповідно до загальнолюдських цінностей та ринкових основ економіки, що диктує необхідність перегляду традиційних форм у системі освіти та переорієнтацію освітніх установ на нові цілі підготовки фахівців.

Однією з новітніх форм здобуття освіти є дуальна, що визначена Законом України «Про освіту» у переліку з такими формами, як: «інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева) та індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві)» [7]. Сьогодні дуальність у сфері освіти в Україні не має системності в розробці та освоєнні. Відсутність її однозначних трактувань, невизначеність понять і класифікації підходів до запровадження в підготовці майбутніх учителів – ті питання, які вимагають наукового обґрунтування й практичного вирішення.

Сучасні українські дослідники дуальної форми освіти, розглядаючи можливості її запровадження, вказують, що сьогодні «виникає проблема «виживання» в конкурентній боротьбі за ринки праці, подолання масового безробіття, розвитку трудових ресурсів і підтримка на належному рівні професійно-кваліфікаційного складу працюючого населення. У цілому дуальна система означає поєднання теорії і практики, яка широко застосовується як під час оволодіння конкретними професіями, так і під час здобуття вищої професійної освіти» [1, с. 30]. В. Хоменко теоретично обґрунтував дуальний структурно функціональний підхід до проектування змісту професійної підготовки, узагальнив його структурну та функційні моделі, створив модель дуальних професійних компетентностей, визначив методика розроблення дуального змісту професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю [11].

Питання дуальної форми освіти розглянуто в ході основоположних державних циркулярах. У 2017 році на державному рівні було окреслено перспективи впровадження дуальної форми навчання у 2017–2020 роках [3], а у 2019 році МОН України запропонувало для громадського обговорення проєкт «Положення про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти» та «Типовий договір про здобуття вищої, фахової передвищої освіти за дуальною формою» [4]. У «Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» визначено переваги «нової дуальної форми здобуття освіти:

- підвищення якості підготовки фахівців;
- підвищення мотивації до навчання;
- посилення ролі роботодавців;
- скорочення адаптаційного періоду випускників на роботі;
- зближення з вимогами ринку праці;
- ріст рівня зайнятості молоді;
- модернізація освітніх програм;
- підвищення конкурентоздатності працівників» [2].

У заходах з реалізації «Концепції підготовки фахівців за дуальною формою

здобуття освіти» наголошується на тому, що і педагогічна вища освіта також може здійснюватися за дуальною формою, зокрема: у 2019–2020 роках відбуватиметься навчання, стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників закладів освіти на підприємствах із застосуванням світового досвіду впровадження дуальної форми здобуття освіти [6, с. 3].

Потреба в розв'язанні окреслених вище завдань стала основною ціллю статті: висвітлення необхідності запровадження й тенденцій розвитку дуальної форми освіти, зокрема в педагогічній освіті, що можуть сприяти її модернізації, удосконаленню змісту як теоретичної, так і практичної підготовки майбутнього вчителя.

«Дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору» [7]. До підготовки фахівця залучаються дві установи – навчальний заклад і підприємство, яким у підготовці майбутнього вчителя є школа. З огляду на це, навчальний процес потрібно організувати так, щоб, отримавши фахові теоретичні знання, студент мав змогу паралельно практикуватися у виконанні обов'язків учителя в закладі загальної середньої освіти, з яким заздалегідь уклав угоду про співпрацю.

М. Атія термін «дуальність» охарактеризував як «потужний евристичний принцип, що дозволяє розглянути один і той же об'єкт із двох різних точок зору» [13, с. 69]. Я. Шрамко, розглядаючи принцип дуальності в логіці й філософії, стверджує: «Справді, існує всього дві абсолютно (за Кантом, «чисті») апріорні науки, тобто такі, що геть позбавлені власного емпіричного змісту і в емпіричному аспекті можуть мати лише прикладне значення – математика і філософія. Вони утворюють дуальну пару наук, що взаємодоповнюють одна одну в царині чистого апріорного знання, вичерпуючи його [12, с. 62]. Феномен дуальності не обмежується математикою і фізикою, а поширюється практично на всі сфери наукового пізнання» [12, с. 47]. В. Вем'ян, В. Тер-Ованес'ян визначили дуальність як «двоєдність, подвійність», «єдине організаційне ціле» [1, с. 29]. Узагальнивши думки науковців, робимо висновок, що «дуальність» (від лат. *dualis* – подвійний) – це насамперед взаємодоповнення, яке в нашому випадку дає підготовці майбутнього вчителя більшої практичності, адже саме доповнення роботодавцем освітнього процесу забезпеченням місцем безпосередньої професійної діяльності фахівця визначається як механізм соціального партнерства, що діє відповідно до потреб ринку праці. Особливості даного механізму аргументовано в «Типовому договорі про здобуття вищої, фахової передвищої освіти за дуальною формою», запропонованому Міністерством освіти і науки України [4]. Головним положенням договору вважаємо його чітко прописану трьохсторонність, де, зокрема, «заклад освіти зобов'язується надати освітню послугу Здобувачеві освіти за дуальною формою, Суб'єкт господарювання зобов'язується забезпечити реалізацію практичної складової освітнього процесу, а Здобувач освіти зобов'язується досягти результатів навчання, передбачених освітньою програмою» [4, с. 1]. Для виконання договору першим завданням для ЗВО й роботодавця є «розробити та погодити індивідуальний навчальний план і програму практичного навчання на робочому місці освітнього процесу за дуальною формою здобуття освіти» [4, с. 1]. Результатом виконання умов «Типового договору» є досягнення здобувачем освіти належного рівня теоретичних

знань і практичних умінь відповідно до цілей і завдань навчального плану і програми практичного навчання. Отже, саме здобутий рівень знань випускників навчальних закладів та їх безпосереднє використання на практиці закладаються в основу дуальної форми здобуття освіти, формуючи їх готовність до професійної діяльності.

У закладах вищої педагогічної освіти у підготовці майбутніх учителів за чинними державними освітніми стандартами співвідношення теоретичного і практичного навчання, при актуалізації професійної компетентності, здійснюється ще з переважанням теоретико-орієнтованого навчання, яке надає студенту можливості сприймати необхідну інформацію згідно з поставленою метою, але не завжди знати, як її застосувати практично, аж до проходження практики в школі. Отже, навчальний процес потрібно організувати так, щоб студент, отримавши теоретичні знання, паралельно практикувався їх застосовувати безпосередньо у школі. Основні освітні акценти й насамперед навчальні плани мають бути пристосованими до того, що студенти, отримуючи освіту за фахом безпосередньо у ЗВО, повинні пройти повний практичний курс у закладі загальної середньої освіти за умови визначеної спеціалізації. Професійне навчання у цьому випадку здійснюється за індивідуальними програмами, які побудовані за принципом системної інтеграції змісту навчання і враховують рівень знань та попередньої підготовки майбутнього вчителя. Індивідуальна програма передбачає «опанування темами певних модулів навчального плану: підготовку доповідей, рефератів, випускних робіт; підготовку і демонстрування відеосюжетів; створення різноманітних схем, які розкривають внутрішні взаємозв'язки явищ і тенденцій» [1, с. 32]. Це закладає основу для застосування під лабораторних робіт знань написання курсових робіт, проходження виробничої й навчальної практик. І вже зі здобутим багажем знань «під час навчання студенти працюють на підприємстві і отримують за свою працю грошову винагороду, а після його закінчення – роботу, до якої добре підготовлені. Дуальна система забезпечує плавне входження в трудову діяльність, без неминучого для інших форм навчання стресу, викликаного браком інформації і слабкою практичною підготовкою. Воно дозволяє не тільки навчитися виконувати конкретні трудові обов'язки, а й розвиває вміння працювати в колективі, формує соціальну компетентність і відповідальність [1, с. 32].

Особливістю дуальної форми освіти, крім соціального партнерства, є забезпечення сформованості в майбутніх учителів певних професійних компетентностей, уміння працювати в команді та набуття досвіду роботи, що є необхідним при подальшому працевлаштуванні. Окреслення компетентностей уможлиблює сучасні перетворення в професійній підготовці майбутнього вчителя. Зокрема, за «Методичними рекомендаціями щодо розроблення стандартів вищої освіти», сучасний учитель має володіти інтегральною, загальними й спеціальними (фаховими, предметними) компетентностями [8], що уможлиблює побудову й функціонування вищої освіти для формування професійної компетентності як інтеграційної якості. Крім того, «стандарти вищої освіти акцентують увагу на інтеграції навчальних дисциплін, що вимагає розроблення теоретичних і практичних засад моделювання дидактичного процесу, його інформатизації, з'ясування механізму реалізації взаємозв'язків між дисциплінами з урахуванням професійної спрямованості під час добору їхнього змісту» [10, с. 12].

Отже, сучасні умови модернізації вищої освіти передбачають широке

запровадження її дуальної форми у підготовці майбутніх учителів. Реалізація компетентнісного підходу дає змогу сформувавши її зміст, предметно визначити виробничі процеси в трьохсторонніх взаємовідносинах учасників освітнього процесу, прогнозувати інноваційний розвиток, виробляти стратегію майбутньої професійної діяльності.

Розгляд дуальної форми навчання майбутніх учителів дозволив упевнитися, що сьогодні це найбільш оптимальна можливість її модернізації, адже вона дозволяє студенту, отримавши теоретичний рівень знань, самостійно їх адаптувати до умов професійної діяльності в школі, ще навчаючись у закладі вищої педагогічної освіти. За дуальної форми освіти як новітньої форми організації підготовки фахівців, здійснюється формування та розвиток інтегральної загальних й спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, що сприяє підвищенню ефективності подальшої педагогічної діяльності.

Важливими перспективними розвідками є розробка методики й необхідних дидактичних засобів навчання майбутніх учителів за дуальною формою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вем'ян В. Г., Тер-Ованес'ян В. Г. Дуальна форма професійної освіти як умова ефективного рішення завдань модернізації освіти. *Психологія: реальність і перспективи*. 2015. Вип. 5. С. 29–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2015_5_8 (дата звернення: 9.02.2020).
2. Гриневич Л. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, 2018. URL: <https://btsau.edu.ua/sites/default/files/Faculties/osvita/dualna/pidgotovki-fakhivtsiv-za-dualnoyu-formoyu.pdf> (дата звернення: 06.02.2020).
3. Дуальна освіта. Офіц. портал Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/dualna-osvita> (дата звернення: 09.02.2020).
4. МОН пропонує для громадського обговорення проект Положення про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти та Типовий договір про здобуття вищої, фахової передвищої освіти за дуальною формою. *Офіц. портал Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-polozhennya-pro-dualnu-formu-zdobuttya-vishoyi-ta-fahovoyi-peredvishoyi-osviti-ta-tipovij-dogovir-pro-zdobuttya-vishoyi-fahovoyi-peredvishoyi-osviti-za-dualnoyu-formoyu> (дата звернення: 15.02.2020).
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf (дата звернення: 10.02.2020).
6. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: Розпорядження Кабінету міністрів України, 2019 р. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/plan_zahodiv.pdf (дата звернення: 15.02.2020).
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-19. Редакція від 16.01.2020, підстава – 92-IX. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.02.2020).
8. Про унесення змін до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ МОН України від 01.10.2019р. № 1254. URL: http://edu-mns.org.ua/img/news/8635/NakMON_1254_19.pdf (дата звернення: 14.02.2020).
9. Стандарт вищої освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.11.2019 р. № 1460. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-015-B.pdf> (дата звернення: 10.02.2020).
10. Тімець О. В. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки: монографія. Умань: ВПЦ «Візаві», 2010. 328 с.
11. Хоменко В. Г. Теоретичні та методичні засади розроблення дуального змісту професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Харків, 2015. 40 с. URL: http://uipa.edu.ua/files/2015/11/homenko/aref_homenko.pdf (дата

- звернення: 16.02.2020).
12. Шрамко Я. Принцип дуальності в логіці й філософії. *Філософська думка*. Київ, 2016, Вип. 3. С. 47–63. URL: https://kdpu.edu.ua/shramko/files/2016_Filosofska_Dumka_Princip_Dualnosti_v_Logici_i_Filosofii.pdf (дата звернення: 09.02.2020).
 13. Atiyah, M. (2008). Duality in mathematics and physics. *Conferències FME*. Vol. V, Curs Riemann (2007–2008). Barcelona: Facultat de Matemàtiques i Estadística, 69–91.

REFERENCES

1. Vemian, V. H., Ter-Ovanesian, V. H. (2015). Dualna forma profesiinnoi osvity yak umova efektyvnoho rishennia zavdan modernizatsii osvity. *Psykhologhiia: realnist i perspektyvy*, Vyp. 5, 29–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2015_5_8 [in Ukrainian].
2. Hrynevych, L. (2018). Kontsepsiia pidhotovky fakhivtsiv za dualnoi formoiu zdobuttia osvity. URL: <https://btsau.edu.ua/sites/default/files/Faculties/osvita/dualna/pidgotovki-fakhivtsiv-za-dualnoyu-formoyu.pdf> [in Ukrainian].
3. Dualna osvita. Ofits. portal Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/dualna-osvita> [in Ukrainian].
4. MON proponuie dlia hromadskoho obhovorennia proiekt Polozhennia pro dualnu formu zdobuttia vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity ta Typovi dohovir pro zdobuttia vyshchoi, fakhovoi peredvyshchoi osvity za dualnoi formoiu. *Ofits. portal Ministerstva osvity i nauky Ukrainy*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennia-proyekt-polozhennia-pro-dualnu-formu-zdobuttia-vishoyi-ta-fahovoyi-peredvishoyi-osviti-ta-tipovij-dogovir-pro-zdobuttia-vishoyi-fahovoyi-peredvishoyi-osviti-za-dualnoyu-formoyu> [in Ukrainian].
5. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Kontsepsii pidhotovky fakhivtsiv za dualnoi formoiu zdobuttia osvity: Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy. (2019). URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/plan_zahodiv.pdf [in Ukrainian].
7. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-19. Redaktsiia vid 16.01.2020, pidstava – 92-IX. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
8. Pro unesennia zmin do Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv vyshchoi osvity: Nakaz MON Ukrainy vid 01.10.2019 r. № 1254. URL: http://edu-mns.org.ua/img/news/8635/NakMON_1254_19.pdf [in Ukrainian].
9. Standart vyshchoi osvity Ukrainy: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 21.11.2019 r. № 1460. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-015-B.pdf> [in Ukrainian].
10. Timets, O. V. (2010) Formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnioho vchytelia heohrafii u protsesi profesiinnoi pidhotovky. Uman: Vizavi [in Ukrainian].
11. Khomenko, V. H. (2015). Teoretychni ta metodychni zasady rozroblennia dualnoho zmistu profesiinnoi pidhotovky maibutnikh inzheneriv-pedahohiv kompiuternoho profilu. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
12. Shramko, Ya. (2016). Pryntsyp dualnosti v lohitsi i filosofii. *Filosofska dumka, Issue 3*, 47–63 [in Ukrainian].
13. Atiyah, M. (2008). Duality in mathematics and physics. *Conferències FME*. Barcelona: Facultat de Matemàtiques i Estadística, Vol. V, 69–91.